

УДК 069.15:7

Олександр Федорук

*академік Національної академії мистецтв України,
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри теорії та історії мистецтва НАОМА*

Академічна мистецька збірка — важливий чинник навчального процесу

Анотація. У публікації висвітлюється історія формування та практичного використання академічної збірки мистецьких творів.

Ключові слова: фонди, мистецька збірка, навчальний процес.

Життя будь-якої мистецької навчальної інституції значною мірою пов'язане з музейною колекцією, яку вона формує і через яку веде відлік своєї освітньої історії. Духовне буття мистецького закладу — саме у його музейній колекції, у творах, що несуть подих часу, нагадують учням про вчителів, студентам — про педагогів, тобто у творах, що відтворюють ідеали епох минулих і високі критерії майстрів, котрі їх зродили для поколінь прийдешніх.

Майже столітня історія Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури є водночас й історією її музейної та бібліотечної збірок, формування яких здійснювалося з метою створення національної мистецької школи, із залученням до творчо-педагогічної праці професорів, зонайкращою побудовою навчального процесу, аби вчителі мали студентів, а студенти — кваліфікованих улюблених педагогів.

Через різні несприятливі історичні ситуації, воєнні лихоліття й організаційні негаразди, викликані нав'язуванням ідеологічних догм, реорганізаціями закладу, згодом через події Другої світової війни збірка мистецьких творів фактично була втрачена — частково вивезена в тил на Схід і Південь території Радянського Союзу, де й загубилася, і частково пограбована у Києві фашистами. Отож після війни роботу з комплектування мистецьких творів довелося розпочинати заново. Свідченням про багатство колишньої збірки є кілька уцілілих творів довоєнного періоду, з-поміж них витриманий у шляхетній синій тональності з гармонійними контрастами сукні та обличчя портрет Енні, намальований на фанері О. Мурашком 1912 року.

Очевидною є необхідність пошуку втраченого зібрання нашої академії, тобто у державі повинна сформулюватися і скоригуватися програма дій з повернення наших мистецьких надбань, а саме: праця щодо виявлення втрачених культурних цінностей. За масштабами пошуку і аналогом її варто прирівняти до благородної мети, яку поставив перед собою і зреалізував Федір Ернст після бандитської навали пітерського комісара Муравйова, опублікувавши працю “Художественные скарбы Киева, пострадавшие в 1918 г.”

Українські дослідники — відомі вчені В. Рубан, С. Білоконь, О. Кашуба-Вольвач — зробили вагомий внесок у висвітлення перших кроків діяльності Української академії мистецтва, так само, як їхній попередник, племінник В. Кричевського — В. Павловський, який впродовж усього свого життя збирав матеріали про історію першого українського національного мистецького закладу, мріючи написати працю про Українську академію мистецтва [1]. У своїх численних рукописного характеру розвідках В. Павловський розповідав про формування ідеї створення національної вищої мистецької школи, про місце розташування академії мистецтв спершу у приміщенні Центральної Ради, до січня 1918 року, а далі в будинку гімназії, спорудженому Терещенками на Великій Підвальній. Він детально, крок за кроком, через листування з очевидцями, через анкетні опитування, вчитуючись у різні документи, вивчав шлях, який за жахливих умов проходила своє становлення академія. Одразу після виникнення академії частото питання про бібліотеку і музей, що на перших порах за діяльної участі Федора Ернста як першого керівника академічної галереї і завідувача бібліотеки поповнювалися в найрізноманітніший спосіб — з подарунків засновників академії та її прихильників, через національно свідомі меценатські кола та з реквізованих маєтків можновладних людей та їхніх спадкоємців. Не скупилися з щедрими дарами й самі засновники академії, а також офіційні кола на чолі з М. Грушевським, І. Стешенком, П. Холодним.

Важливими з огляду вивчення історії нашого мистецького закладу є будь-які фактологічні матеріали, документи, що проливають світло на його розвиток. Під цим кутом зору викликає зацікавлення віднайдена 20 червня 1994 року істориком Я. Федоруком заява до Української академії мистецтва від професорів Г. Нарбута і М. Бойчука. Лист-заяву датовано так: “Академія Мистецтва. Одержано 24/11 (за старим стилем — О.Ф.) 1919 р.”. Далі наводимо текст документа:

З а я в а

5 грудня 1919 року сповнилося два роки офіційного існування Української Академії Мистецтва. Не нам, звичайно, бути суддями діяльності Академії, та й два роки існування її — занадто малий строк, щоб на підставі того, що зроблено Академією за цей час, робити які-небудь загальні висновки. Але ж все ж таки нам хочеться поділитися з товаришами-професорами власними думками з приводу цього ювілею і зробити деякі пропозиції.

На нашу думку, за два роки своєї діяльності Академія, не вважаючи на надзвичайно тяжкі й всім відомі обставини сучасного життя, зробилася осередком української культури. І хоча склад студентів змінювався кілька разів і небагато є студентів, які без перерви працюють в Академії, можна сказати з певністю, що Академія гуртує біля себе молоді українські художні сили. В цьому безумовно полягає велике значення Академії, як нового культурного українського центру. Таке наше враження, й ми гадаємо, що воно справедливе. Отже нам здається, що в наш час, коли все руйнується і не

може не руйнуватись, особливо треба зміцнити Академію в цьому відношенні. Нехай вона й надалі зберігає такий характер, нехай це значіння Академії зростає. Ми певні у тому, що Академія може ще більше набути значіння українського культурного осередку, коли прийняти такі наші пропозиції:

1. Заснувати в Академії, в додаток до існуючих вже бібліотеки і картинної галереї, музей української старовини. Цей музей матиме велике художньо-виховне значіння для студентів, які, дивлячись на старовинні українські речі, будуть знайомитись з старовинними традиціями в українському мистецтві й їх перенимати. Речі ці (килими, портрети, шкло, дерево, ікони й т.п.) треба розвісити й розставити по майстернях, щоб вони завжди були приступні для огляду і своїм ансамблем складали обстановку, серед якої працювали б студенти.

2. Побільшити кількість лекцій в Академії для студентів, запросивши В.Л. Модзалевського для викладів про українське шкло й український портрет.

3. Встановити більш тісний зв'язок з секцією історії мистецтва Українського Наукового Товариства, де робляться доклади по різних питаннях історії українського мистецтва. Може можна б було робити засідання секції в будинку Академії, або вжити заходів, щоб студенти Академії були б присутніми на засіданнях секції. Взагалі хотілося б аби між Академією і секцією був встановлений тісний зв'язок.

Подаючи ці думки на розгляд Ради Академії, висловлюємо бажання, щоб вони були розглянені в найкоротшому часі й гадаємо, що здійснення наших пропозицій буде корисним для розвитку української культури, в яку входить і українське мистецтво, що має в Академії найвищу для себе школу. Нехай же ця школа буде збудована на ґрунті стародавніх рідних традицій.

Професор Георгій Нарбут (підпис)
 Михайло Бойчук (підпис)

З оригіналом згідно. Діловод

З наведеної заяви двох професорів Г. Нарбута і М. Бойчука[2], яку вони, вочевидь, передали В. Модзалевському (бо Фонд 12 в Інституті рукопису ЦНБ НАНУ є фондом В.Модзалевського), ясно простежується важлива думка, що студентам потрібні для навчання музейні зібрання, які необхідно помістити у майстернях з навчальною метою. За великим рахунком, професори дбали про українську культуру, відстоювали ідеали її розвитку “на ґрунті стародавніх рідних традицій”.

Зішлемося іще на одне джерело — “Історію України, 1917–1923” Дмитра Дорошенка. Її перший том побачив світ в Ужгороді 1932 року. На стор. 400 автор передруковує з “Вісника Генерального Секретаріату УНР — ч. 6” абзаци про відкриття у Києві Української Академії мистецтва, де з-поміж інших фактів сказано, що “18 грудня (за старим стилем, за новим — 31 грудня — О.Ф.) Центральна Рада ухвалила закон про Українську Академію мистецтва, який робив її державною установою, установляв її річний бюджет в 97000 крб., надавав їй право діставати з

закордону книжки, картини і всякі матеріали без оплати мита і діставати по одному примірникові всіх друкованих на Україні видань з обсягу мистецтва” [3]. Інша річ, чи далі, в майбутньому виконувалося це рішення про фінансування.

Трагічними для новоствореної академії були перші місяці 1919 року, коли тимчасовим головою Комітету образотворчих мистецтв стала випадкова, не пов’язана з мистецтвом людина — М. Дадикін. За спогадами В. Павловського, цей Дадикін “запропонував Нарбутові, щоб Рада Академії обрала на професора скульптури якогось його приятеля, вимагаючи відповіді в 24 години (до 3 години наступного дня). Коли Нарбут відкинув цю вимогу, Дадикін наказав Академії звільнити приміщення школи Терещенка. Майно з майстерень, меблі, картини, бібліотеку скинули на горище, а приміщення замкнули. Завдяки вжитим заходам через 3 тижні (22.04) Наркомос звільнив Дадикіна. На його місце прийшов Хейфец, потім Б. Вольський, які співчували Академії. Відоме розпорядження № 425 М. Дадикіна, писане російською мовою від 12.04.1919 р. “О реорганизации всех художественных учреждений”, де йдеться: “В целях информации о художественной жизни и содействия ее развитию предписывается всем художественным учреждениям, организациям, союзам, художественным школам, студиям (живопись, графика, скульптура, архитектура и промышленное искусство) на территории зарегистрироваться в трехдневный срок — для Киева и в семидневный — для всех остальных городов во Всеукраинском комитете изобразительных искусств, бульвар им. Шевченко, № 7, кв. 14”.

Нелегкими були часи академії і за денікінців, коли вона одержала офіційну назву “Академия художеств в Кіеве по распоряжению начальника управления народным просвещением при главнокомандующем вооруженными силами на юге России”. У своїх нотатках В. Павловський фіксує: “Помешкання не було. Грошей не було. Купили у власника будинку Балясного на Георгіївському провулку, 11, дві квартири, де вони жили з Модзалевським, туди перебралися майстерні, музей, організований Ернстом, бібліотека; в частині кімнат, де жив Нарбут, влаштували приймальню, майстерню графіки. Будинок був давно не ремонтований, дах і стелю під дахом прикривали диктами, щоб не так протікало восени через дощі, в кімнатах відділяли від проходу фанерою, на яку навішано було картини”.

В архіві зберігається запитальник В. Павловського до художника В. Кивелюка про історію формування Української академії мистецтва, де в пункті 3 стоять питання: “Хто був в адміністративнім складі Академії? Хто і коли був завідувачем бібліотеки, зав. музею, керівником канцелярії і тому под.?”.

У своїй відповіді В.Кивелюк інформує, що поступив до академії у 1920 році і в цей час “секретарем — отже й адміністратором в одній особі (бо Академія не одержувала ніяких дотацій) — був Мелетій Кичура. Правник (юрист) і поет з Галичини, розстріляний більшовиками як письменник.

Бібліотекарем навіть досить можливо вивінованої бібліотеки був археолог (!) Федір Ернст, страчений разом із Макаренком за позитивну оцінку по-вандалськи знищеного Михайлівського монастира”. І про самий музей спогади того ж таки В. Кивелюка “Про організацію музею в Академії нічого не можемо сказати. Від учнів забірано деякі їх рисунки, однак чи попали вони у якусь папку-обкладинку для збереження їх, мені нічого не відомо... Музей, як відомо, був, але часи, як бачимо, були абсолютно несприятливі для нормальної праці: під кінець 1920 — на 21 Академію перенесено з Нарбути хати на Бульварно-Кудрявську до давньої “Художньої Школи” при Львівському (Сінному) базарі. Для опалу її зібрались студенти і виїхали в Дарницькі ліси заготовити дрова. Сказано, зроблено ще за літа, та зимою денікінці все загорнули для топки залізничних паровозів — і Академія була неопалена, а тим самим і ніякої праці не було” [4].

Слід мати на увазі, що готуючи видання “Український музей” (1927) як “Історію й еволюцію музейної справи в Україні за 100 років — 1825—1925”, Ф. Ернст запланував відповідну структуру книги: музеї всеукраїнського значення й музеї місцевого значення. У першому розділі серед музеїв Києва значилися такі музейні заклади, як Всеукраїнський історичний музей, Музей ім. Ханенків, Музей Лаври, Картинна галерея, колишній Археологічний музей університету, Етнографічний музей ім. Вовка, Кабінет мистецтв ВУАН і Музей діячів, Музей художнього інституту та ряд інших [5]. Отже, Музей художнього інституту Ф. Ернст відносив у 1927 році до музеїв всеукраїнського значення, при тім структуруючи видання, у змісті “Музеї України”, відводив для тексту про музей художнього інституту 1,6 стор. (така сама кількість, як для Білоцерківського окружного музею чи Коростенського музею краєзнавства, або Херсонського, Лебединського музеїв та ряду інших) [6].

Попри часто-густо несприятливі, прикрі історичні обставини і аномальні умови розвитку мистецького закладу, ідея формування музейної та бібліотечної збірок живила свідомість професорсько-викладацького складу та студентства київської національної вищої мистецької школи, стимулювала увагу мистецької спільноти до цієї проблеми і сприяла збільшенню музейних експонатів. З року в рік поповнювалися мистецький музей академії. Виставки професорів, студентів, які організовуються в залах музею, передбачають і програмують нові якісні поповнення колекції. Професори, викладачі, аспіранти, студенти, дипломники впродовж десятиріч опікуються музеєм академії, власними творами примножують його зібрання.

Академічна мистецька збірка стала свого роду лабораторією, де художники мають змогу вивчати “письмо”, стилістику своїх старших колег з попередніх генерацій, а мистецтвознавці на основі фондового матеріалу — досліджувати методику, характер мистецької освіти у різні періоди існування навчального закладу. Надзвичайно важливою є експозиційна діяльність кафедри живопису, яка на основі академічної музейної збірки

формує виставкову діяльність академії, знайомлячи і студентів, і педагогів з безцінними надбаннями, що зберігаються у фондах.

Традиційно корисною і перспективною є співпраця НАОМА з Національним художнім музеєм України. З одного боку, студенти академії охоче вивчають унікальні скарби музею, з року в рік проходять у його залах і фондах навчальні практики, роблять копії класичних творів, вивчають історію українського мистецтва, з іншого — методична допомога музейних працівників, зокрема директора НХМУ Анатолія Мельника, сприяє активізації виставкового життя в академії. Пам'ятним залишається урочисте відзначення кафедрою живопису і Національним художнім музеєм України 130-річчя від дня народження Федора Кричевського (2009), зокрема неординарні виставки в самій академії, де, окрім робіт учнів митця, експонувалися й твори його самого, надані НХМУ в експозицію. Окрім академічної музейної зали, для цієї події були використані зали Національної спілки художників України, Національного художнього музею України, а також проведено “круглий стіл”, що його організували самі студенти. Усе це красномовно засвідчило важливість мистецько-освітнього заходу, який відбувся тому, що в НАОМА є своя навчальна музейна міцна основа, що класичні традиції, закладені фундаторами, через багато десятиліть не втратили своєї актуальності, і що співпраця НАОМА і НХМУ — це теж надійна традиція, яка є корисною для двох провідних в Україні культурно-мистецьких інституцій.

Пам'ятними для всіх, кому дорога історія НАОМА, є виставки, що відбувалися в музейних академічних стінах, нагадуючи кожному, що дух педагогів-класиків українського мистецтва присутній у поточному навчальному і творчо-малярському процесі. Згадуємо ті виставки, і кожна з них незабутня, бо кожна несе професійні знання від учителя до учня. Перелічуємо з хвилюванням виставки творів П. Волокидіна, А. Пламеницького, К. Трохименка, О. Шовкуненка, Т. Яблонської, В. Чеканюка, С. Григор'єва, О. Лопухова...

Пам'ятним для всіх є уявлення, розуміння, переконання: національна мистецька школа, національна мистецька освіта — це і є Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури із золотими сторінками її історії. Кожна з них — незабутня віха, що знаменує наші найвищі здобутки і, можливо, найвищі цінності, які знаходять своє віддзеркалення в академічній малярській збірці, котра по-справжньому є нашою гордістю і нашою славою, що мобілізує увагу до минулого, через яке кожен з нас скеровує свій погляд у день завтрашній.

1. *Рубан-Кравченко В.* Василь Кричевський: Кричевські і українська культура ХХ століття. — К.: Криниця, 2004. — 702 с.; *Павловський В.* Василь Григорович Кричевський: Життя і творчість. — Нью-Йорк: УВАН, 1974. — 222 с., іл.; *Білокінь С.* В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст. — К., 2006. — 355 с.
2. *ЦНБ НАН України ім. Вернадського.* Інститут рукопису. — Ф. 12. — № 684.
3. *Дорошенко Д.* Історія України: 1917–1923. — Т. 1: Доба Центральної Ради. — Ужгород, 1932. — 400 с.

4. *Архів УВАН у Нью-Йорку*. — Фонд 95.
5. *Український музей: Збірник 1 / Репринтне перевидання 1927 року; Голова редакційної ради С. Крелевець; вступ. стаття С. Білоконя*. — К.: Фенікс, 2008. — С. 13.
6. *Український музей...* — Там само.

**АКАДЕМИЧЕСКОЕ СОБРАНИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ
ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА — ВАЖНЫЙ ФАКТОР
УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА**

Александр Федорук

Аннотация. В публикации освещается история формирования и практического использования академического собрания произведений изобразительного искусства.

Ключевые слова: фонды, собрание произведений изобразительного искусства, учебный процесс.

**ACADEMIC COLLECTION OF WORKS OF FINE ARTS
AS AN IMPORTANT FACTOR OF THE PROCESS
OF STUDYING**

Oleksandr Fedoruk

Annotation. The publication covers the history of formation and practical usage of the academic collection of works of fine arts.

Keywords: funds, collection of works of fine arts, process of studying.

УДК 75.03(477)“19/20”

Остап Ковальчук

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри живопису та композиції НАОМА*

**Українська академічна художня школа
другої половини ХХ — початку ХХІ ст.**

(На прикладі живописного факультету НАОМА)

Анотація. У статті розглянуто стан вивчення української академічної художньої освіти другої половини ХХ — початку ХХІ ст. Обґрунтовано хронологію етапів розвитку художньої академічної освіти.

Ключові слова: мистецька школа, образотворче мистецтво, академічний живопис, педагогіка.

Специфіка мистецької освіти, порівняно з освітою природничою чи технічною, полягає у тому, що опрацювання всього загалу педагогічних методів, вироблених цивілізацією, має дати позитивний результат. Адже у